

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра політології та публічного управління

На правах рукопису

ГЛУШНЮК ДАНИЛО СЕРГІЙОВИЧ

**ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В
УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ**

Спеціальність: 281 «Публічне управління та адміністрування»

Освітньо-професійна програма: «Державна служба»

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:

Байрак Сергій Олександрович,

кандидат політичних наук,

доцент кафедри політології

та публічного управління

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол №

засідання кафедри політології та

публічного управління

від 2024 р.

Завідувач кафедри

проф. Бусленко В. В.

Луцьк–2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	7
РОЗДІЛ 2. ВПЛИВ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ НА ПОЛІТИКУ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	
2.1. Вихідні засади реформи децентралізації влади та їх вплив на формування політики регіонального розвитку	20
2.2. Трансформація інституційного забезпечення політики регіонального розвитку в умовах децентралізації.....	29
РОЗДІЛ 3. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ	
3.1. Особливості забезпечення політики регіонального розвиток України в умовах воєнного стану.....	40
3.2. Напрями удосконалення політики регіонального розвитку.....	46
ВИСНОВКИ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	59

ВСТУП

Актуальність дослідження визначається сучасними суспільно-політичними, економічними та соціальними процесами, які відбуваються в Україні в контексті децентралізації влади. Ця реформа є однією з ключових стратегічних ініціатив, спрямованих на модернізацію системи державного управління, посилення спроможності місцевих громад і створення умов для стійкого розвитку регіонів.

Децентралізація передбачає передачу значних повноважень від центральних органів влади до органів місцевого самоврядування, що дає громадам більше автономії у прийнятті рішень, формуванні місцевих бюджетів та управлінні ресурсами. У цьому контексті регіональний розвиток виступає одним із пріоритетних завдань, оскільки саме регіони мають найближчий зв'язок із реальними потребами населення та специфікою розвитку територій. Формування ефективної політики регіонального розвитку в умовах децентралізації вимагає глибокого аналізу чинних інструментів та механізмів, а також визначення нових підходів до вирішення проблемних питань, які виникають у процесі реалізації реформи.

Актуальність теми також обумовлюється необхідністю забезпечення рівномірного розвитку всіх регіонів країни, зменшення диспропорцій між центром і периферією, подолання економічної нерівності, стимулювання місцевих економік та створення нових робочих місць. Крім того, важливо враховувати вплив зовнішніх викликів, таких як війна та повоєнне відновлення України, на процеси регіонального розвитку. Військові дії значно ускладнили економічне становище багатьох регіонів, що вимагає перегляду стратегій їх розвитку та пошуку нових моделей співпраці між державою, громадами та міжнародними партнерами.

Завдяки децентралізації, Україна отримала можливість створювати інноваційні підходи до вирішення регіональних проблем, залучаючи місцеві ресурси та ініціативи. Водночас перед державою постають нові виклики, пов'язані з координацією дій різних рівнів влади, зокрема, питання гармонізації національної і регіональної політики. Це особливо важливо в умовах глобалізаційних процесів і євроінтеграційних прагнень України, які вимагають підвищення конкурентоспроможності регіонів та їх інтеграції в європейські й світові економічні процеси.

Таким чином, дослідження формування політики регіонального розвитку України в умовах децентралізації є актуальним і своєчасним з огляду на потребу в ефективних механізмах управління регіональними процесами, забезпечення стійкого економічного зростання та підвищення якості життя населення в усіх регіонах держави. Результати цього дослідження можуть стати важливою основою для подальших наукових розробок і практичних заходів у сфері регіонального розвитку, зокрема в умовах сучасних викликів та загроз для національної безпеки й територіальної цілісності України.

Об'єкт дослідження – політика регіонального розвитку.

Предмет дослідження – формування політики регіонального розвитку України в умовах децентралізації.

Мета і завдання дослідження. Метою магістерської роботи є дослідження процесу формування політики регіонального розвитку України в умовах децентралізації та визначення ефективних механізмів і підходів для забезпечення сталого розвитку регіонів, з урахуванням сучасних викликів та європейських стандартів.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**:

- з'ясувати теоретико-методологічні засади дослідження процесу формування політики регіонального розвитку України в умовах децентралізації;
- визначити вихідні засади реформи децентралізації влади та їх вплив на

формування політики регіонального розвитку;

- дослідити процес трансформації інституційного забезпечення політики регіонального розвитку;

- визначити особливості забезпечення політики регіонального розвитку України в умовах воєнного стану;

- сформулювати основні напрями удосконалення політики регіонального розвитку.

Методика та методологія дослідження. Методологічною основою дослідження є поєднання трьох ключових підходів: *системного, інституційного та структурно-функціонального*. Ці підходи дозволили здійснити аналіз децентралізації як процесу, спрямованого на впровадження інституційних змін у систему публічного управління шляхом трансформації її структури та функцій, що сприяє розвитку як територіальних громад, так і регіонів у цілому. Зокрема, за допомогою *системного підходу* здійснено аналіз взаємозв'язків між децентралізацією та процесами регіонального розвитку, з урахуванням усіх елементів, що впливають на цей процес. *Інституційний аналіз* використано для дослідження змін в організаційних структурах та інституціях, що забезпечують реалізацію політики регіонального розвитку. *Структурно-функціональний підхід* дав можливість оцінити ролі та функції органів влади в процесі децентралізації та їх впливу на регіональний розвиток. *Мережевий підхід* допоміг дослідити горизонтальні практики, що підтримують налагодження зв'язків і співпраці між громадами та регіонами.

Порівняльний метод дає змогу оцінити зміни, що відбуваються в регіональному вимірі на тлі воєнних дій. Використання методів *аналізу і синтезу* дало можливість обґрунтувати практичність проведеного дослідження, та визначити специфіку процесу формування політики регіонального розвитку України в умовах децентралізації. У процесі дослідження також

використовувалися такі методи, як кейс-стаді, аналіз документів, класифікація, систематизація та узагальнення.

Практичне значення результатів дослідження процесу формування політики регіонального розвитку України в умовах децентралізації полягає у виробленні конкретних рекомендацій для органів державної влади та місцевого самоврядування щодо підвищення ефективності управління розвитком регіонів. Результати дослідження дозволяють краще зрозуміти вплив децентралізації на розвиток регіонів, сприяють розробці інструментів для подолання регіональних диспропорцій та стимулювання економічного зростання на місцевому рівні. Запропоновані підходи до оптимізації інституційної взаємодії між центральними та місцевими органами влади сприяють удосконаленню механізмів координації та інтеграції стратегій розвитку на різних рівнях управління. Це забезпечить ефективніше використання фінансових, людських та інфраструктурних ресурсів. Крім того, дослідження спрямоване на вдосконалення законодавчої бази, що регулює процеси децентралізації, та визначення пріоритетних напрямів розвитку в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення. Практичне впровадження отриманих результатів може сприяти формуванню більш стійкої, збалансованої та інклюзивної моделі регіонального розвитку, що відповідає викликам сьогодення та потребам місцевих громад.

Апробація результатів дослідження. Окремі аспекти магістерської роботи апробовано на IV Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми міжнародних відносин і регіональних досліджень».

Структура дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів (чотирьох підрозділів), висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дослідження становить 65 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

У сьогоденних умовах Україна стикається з великою кількістю ризиків і загроз, які впливають на формування її політичного курсу. Основним напрямом, що нині підтримується владою, є євроінтеграція, яка передбачає врахування сучасного міжнародного досвіду у формуванні регіональної політики. Однак найбільшою перешкодою на шляху до сталого розвитку залишається повномасштабне вторгнення країни-агресора. Ця війна призвела до значних руйнувань, скорочення робочих місць і перевищення витрат над доходами. Перші дні війни стали особливо важкими для українського суспільства, але завдяки міжнародній допомозі та ефективним стабілізаційним заходам вдається зменшувати негативний вплив кризи.

Тенденція до зростання ролі окремих регіонів у розвитку національних економік була зафіксована ще у 1980-х рр. Дж. Нейсбітом, одним із творців теорії «інформаційного суспільства». Відомий «парадокс Нейсбіта» стверджує: «чим вищий рівень глобалізації, тим сильнішими стають найменші її учасники» [Цит за:1, с. 6]. Цей парадокс пояснюється тим, що чим різноманітніші та стійкіші внутрішні зв'язки суспільства, тим вищий рівень його економічної та соціальної консолідації. Також, чим краще реалізуються внутрішні ресурси, тим ефективніше суспільство використовує переваги інтеграційних зв'язків і адаптується до глобального ринку. Відповідно, використання нових можливостей глобалізації та створення локальних конкурентних переваг дозволяє регіонам не тільки посилювати свій міжнародний конкурентний статус, але й сприяти підвищенню конкурентоспроможності національної економіки [2, с. 31].

Регіональний розвиток будь-якої держави є важливим пріоритетом національної політики, оскільки сталий розвиток регіонів є запорукою загальної стабільності країни. Кожен регіон має свої унікальні особливості, такі як географічне положення, природно-кліматичні умови, ресурсний потенціал, чисельність населення, менталітет та традиції, що безпосередньо впливають на його економічний, політичний і соціальний стан. Однією з ключових проблем є нерівномірність розвитку регіонів, що потребує від держави використання різних інструментів і механізмів для регулювання регіональних диспропорцій. Ведення правильної політики стосовно окремих регіонів з урахуванням їхніх особливостей дозволяє ефективно використовувати наявний потенціал, розвивати та розширювати економічні можливості, підвищуючи конкурентоспроможність регіону, що в свою чергу впливає на загальний розвиток країни. Тому для кожного регіону держава повинна розробляти індивідуальні програми та стратегії розвитку, враховуючи його потенціал і слабкі сторони, при цьому забезпечуючи дотримання державних соціальних стандартів.

Для визначення ролі регіону, в сучасних державотворчих процесах, насамперед варто розглянути його сутнісні характеристики.

Термін «регіон» походить від латинського слова «*region*», що означає «країна», «край» або «область». Через цю багатозначність поняття існує широкий спектр підходів до його визначення. Наприклад, американська дослідниця Е. Маркузен трактує регіон як частину території, окремий штат або сукупність кількох штатів. У практичній діяльності США регіон зазвичай визначають як сукупність кількох штатів. У міжнародному контексті під регіоном можуть розуміти навіть групу кількох країн, наприклад, Балканський або Близькосхідний регіон. Очевидно, що особливості адміністративно-територіального устрою кожної країни спричиняють різні підходи до трактування цього поняття [3, с. 67].

У науковій літературі часто поняття «регіон» ототожнюють із термінами «територія», «район» або «адміністративно-територіальна одиниця» (наприклад,

область). Теоретики та практики розглядають категорію «регіон» з різних аспектів: територіального (А. Алаєв, В. Воротіна, Я. Жаліло, В. Керецман), політичного (С. Барзілов, А. Чернишов), адміністративного (С. Романюк, А. Липко), економічного (О. Гранберг, О. Коротич), соціального (В. Шилов) та культурно-етнічного (Я. Верменич, М. Пірен, С. Саханенко) [4, с. 165]. Виходячи з аналізу наукових джерел, можна зробити висновок, що поняття «регіон» охоплює різноманітні просторові системи різних масштабів – від групи держав до невеликих адміністративно-територіальних одиниць.

Отже, підсумовуючи трактування поняття «регіон», його можна визначити як цілісну частину території, яка характеризується унікальним економіко-географічним положенням, особливими природно-кліматичними умовами та ресурсами, специфічною національно-культурною самобутністю, а також наявністю виробничого і науково-технічного потенціалу. Регіон також має адміністративно-політичну систему управління, спрямовану на підвищення добробуту населення та стимулювання соціально-економічного розвитку країни [1, с. 7].

Досягнення окремих регіонів у різних сферах діяльності мають важливе значення для держави в цілому, зокрема в питаннях національної та економічної безпеки, забезпечення яких є ключовим пріоритетом для будь-якої країни. Стратегії та напрями управління і розвитку регіонів реалізуються урядами через застосування інструментів і методів державної регіональної політики, яка є складовою частиною національної стратегії розвитку країни. У зв'язку з цим актуальним є детальне розкриття сутності поняття «державна регіональна політика», її завдань, інструментів та значення

Серед науковців існує думка, що регіональна політика в державно-правовому контексті є, насамперед, інструментом для забезпечення конституційних прав громадян, незалежно від того, в якій частині країни вони проживають. Регіональні диспропорції не повинні призводити до значної різниці в

рівні та якості основних послуг, які надають центральний уряд та органи місцевого самоврядування. Державна регіональна політика є комплексним явищем, яке тісно пов'язане з іншими важливими аспектами державного управління, такими як децентралізація публічного управління, реформа місцевого самоврядування, адміністративна та адміністративно-територіальна реформи. Вона виступає інструментом корекції регіональних диспропорцій у рівнях розвитку [5, с. 12].

Як зазначає С. Максименко, регіональна політика з'явилася як окрема галузь управління розвитком держави, виходячи з усвідомлення того, що географічний або просторовий фактор має суттєвий вплив на ефективність економічного розвитку. Це визначає необхідність вирішення структурних проблем, зокрема тих, що мають просторовий характер [5, с. 13].

У монографії «Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети», колектив авторів Національного інституту стратегічних досліджень визначає регіональну політику як «сферу діяльності, спрямовану на управління економічним, соціальним, екологічним і політичним розвитком країни в регіональному контексті, відповідно до заздалегідь розробленої програми. Метою регіональної політики є створення умов для динамічного і збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів, сприяння ринковій трансформації, підвищення рівня життя населення та забезпечення державних соціальних стандартів для кожного громадянина» [6, с. 19].

У навчальному посібнику С. Мельника «Управління регіональною економікою» державна регіональна політика визначається як «сукупність організаційно-правових та економічних заходів, що реалізуються державою у сфері регіонального розвитку з урахуванням її стратегічних і поточних цілей та завдань ...» [7, с. 77].

З огляду на наведені трактування, погоджуємося із думкою А. Диганової, що з посиленням глобалізаційних та інтеграційних процесів все більш актуальним

стає виведення регіональної політики країни на міжнародний рівень. Держава дедалі більше виконує лише функції координації та узагальнення, тоді як основними суб'єктами, організаторами та виконавцями регіональної політики стають регіони і місцеві органи самоврядування. Іншими словами, держава виступає «наглядачем» за дотриманням конституційних норм і законів під час реалізації регіональної політики та стежить за тим, щоб напрям регіонального розвитку відповідав загальнодержавним цілям [1, с. 9].

У монографії під редакцією М. Долішнього регіональна політика розглядається в широкому контексті, визначаючись як «система цілей і дій, спрямованих на реалізацію інтересів держави щодо регіонів та внутрішніх інтересів самих регіонів, використовуючи методи, які враховують історичну, етнічну, соціальну, економічну та екологічну специфіку територій» [8, с. 8].

З-поміж інших трактувань поняття «регіональна політика» варто виділити наступні:

- «комплекс узгоджених дій, завдань цілей, засобів та заходів для забезпечення високого рівня якості життя населення» (ст. 1 ЗУ «Про засади державної регіональної політики») [9];

- «комплекс економічних, правових та організаційних заходів щодо поточного розвитку регіонів та виконання державних цілей, ефективного використання ресурсів, створення якісних умов життя, забезпечення екологічної безпеки» [10].

- «сукупність економічних та організаційно-правових заходів, що реалізуються державою у сфері регіонального розвитку країни відносно поточних стратегічних цілей» [11];

- «невід'ємна частина державної політики, яка має вектор просторової організації території регіону, підтримка бізнесу та гідного життя населення за прийнятою державною стратегією» [12, с. 77];

- «політика держави щодо політичного, правового, соціального та економічного розвитку країни в просторовому (регіональному) аспекті, яка відображає як взаємовідносини між державою і регіонами, так і взаємини регіонів між собою» [13, с. 95.].

У контексті нашого дослідження, слушним видається твердження О. Бабінової, яка наголошує на важливості розмежування двох типів політики. *1. Державна регіональна політика* – це політика, яку реалізує держава з метою забезпечення соціально-економічного та суспільно-політичного розвитку регіонів. Вона включає загальнодержавні заходи, що спрямовані на підтримку розвитку різних територій та на зменшення дисбалансів у їхньому розвитку. *2. Регіональна політика* – це політика, яка здійснюється безпосередньо регіональною владою, агентствами регіонального розвитку, інституціями відповідного профілю, громадськими організаціями та іншими суб'єктами місцевого та регіонального рівня. Цей тип політики спрямований на всебічний сталий розвиток власних територій, враховуючи специфічні потреби та ресурси конкретного регіону [14, с. 15.].

У свою чергу, В. Павлов трактує політику регіонального розвитку як «систему цілей, спрямованих на розвиток регіонів, та заходів, що впроваджуються органами державної влади і місцевого самоврядування з метою забезпечення ефективного управління політичним, економічним і соціальним розвитком» [15, с. 39].

Таким чином, політика регіонального розвитку забезпечує загальнонаціональні рамки та підтримку для розвитку регіонів, а регіональна політика на місцевому рівні спрямована на реалізацію цих рамок та ініціатив з урахуванням місцевих особливостей.

Отже, проаналізувавши та узагальнивши теоретико-методологічні підходи науковців до визначення поняття «політика регіонального розвитку», можна зробити висновок, що вона являє собою комплексну діяльність держави,

спрямовану на забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів. Ця політика передбачає використання різних інструментів і методів регулювання з метою створення сприятливих умов для економічного зростання, підвищення рівня життя населення та зменшення регіональних диспропорцій. Вона також орієнтована на забезпечення можливості регіонам самостійно приймати управлінські рішення з урахуванням їх специфічних особливостей, сприяючи розвитку територій на основі заздалегідь розроблених стратегій і програм.

Розвиток регіональної політики в Україні з моменту проголошення незалежності можна поділити на два ключові етапи: Перший етап (1991–2015 рр.) – формування централізованої системи управління, де всі рішення приймалися на центральному рівні, і центральна влада визначала як національну, так і регіональну політику. Така система виявилася неефективною, оскільки кожен регіон України має свої унікальні особливості, можливості та потреби. У результаті цієї політики утворилися більш розвинені регіони, які фінансово підтримували менш розвинені (дотаційні) регіони. Регіони не мали самостійності та залежали від успішності інших територій. Централізоване управління призвело до економічної кризи, зростання безробіття, низьких доходів на душу населення, інфляції та недостатнього розвитку бізнесу. Додатковими факторами негативних явищ стали погана взаємодія між центральною та регіональною владою, слабе міжнародне партнерство, високий рівень корупції та тіньової економіки. Через брак демократії в централізованій системі виникла необхідність у проведенні реформи децентралізації.

Другий етап – початок реформи децентралізації у 2015 р. Ця реформа стала важливим кроком для України, оскільки децентралізація є поширеною моделлю управління в демократичних країнах світу та є одним із ключових критеріїв для вступу до ЄС. Децентралізація передбачає передачу повноважень від центральної влади до місцевих органів самоврядування. Успішна реалізація реформи включає

не тільки перерозподіл повноважень, але й розробку якісної стратегії розвитку регіонів. Оптимістичний сценарій передбачає створення самодостатніх, фінансово незалежних територіальних одиниць, здатних задовольнити потреби населення, розвивати бізнес, покращувати якість життя (в освіті, охороні здоров'я, соціальному захисті тощо), що позитивно вплине на показники розвитку держави [16, с. 46].

На сьогоднішній день, зважаючи на специфіку державотворення в Україні, основні завдання політика регіонального розвитку спрямовані на забезпечення сталого розвитку всіх регіонів країни, зменшення регіональних диспропорцій, підвищення рівня життя населення та зміцнення соціальної, економічної і політичної єдності держави. Згідно Закону України «Про засади державної регіональної політики» її основними напрямками є:

- 1) стимулювання та підтримку місцевих ініціатив щодо ефективного використання внутрішнього потенціалу регіонів для створення та підтримання повноцінного життєвого середовища, підвищення якості життя людей;
- 2) зменшення територіальної диференціації за показниками соціально-економічного розвитку;
- 3) відновлення регіонів і територій, що постраждали внаслідок збройної агресії проти України;
- 4) формування конкурентоспроможності регіонів;
- 5) формування згуртованої держави в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах;
- 6) визначення та ідентифікацію функціональних типів територій, реалізацію на цих територіях необхідних програм та проектів регіонального розвитку, встановлення спеціальних механізмів їх державної підтримки;
- 7) створення ефективної системи збереження довкілля шляхом урахування екологічної складової в документах стратегічного планування і реалізації

державної регіональної політики, оцінювання та зниження техногенно-екологічного навантаження на довкілля в регіонах;

8) запровадження дієвих інструментів державної підтримки міжрегіональної інтеграції, виконання міжрегіональних програм і проектів;

9) адаптацію регіональної економіки та середовища проживання людини до змін клімату, посилення стійкості територіальних громад до кліматичних, демографічних та економічних викликів;

10) поліпшення матеріального, фінансового, інформаційного, кадрового та іншого ресурсного забезпечення розвитку регіонів, сприяння здійсненню повноважень органами місцевого самоврядування;

11) створення ефективних механізмів представництва інтересів регіонів на загальнонаціональному рівні і територіальних громад - на регіональному рівні;

12) сприяння цифровій трансформації та цифровому розвитку регіонів; 1

3) формування нормативно-правової бази, необхідної для реалізації державної регіональної політики, визначеної цим Законом, з урахуванням документів Ради Європи та Європейського Союзу [9].

В цілому, можемо визначити, що роль держави у процесі регіонального розвитку полягає, по-перше, у забезпеченні гармонії між регіональними, міжрегіональними та загальнодержавними інтересами; по-друге, у розробці та впровадженні унікальних і специфічних концепцій регулювання та механізмів державної підтримки для кожного регіону, з урахуванням його економічного, соціального розвитку; по-третє, у запровадженні єдиних соціальних стандартів по всій країні та наданні державних гарантій для забезпечення гідного рівня життя кожному громадянину

У контексті європейської інтеграції України важливо порівняти принципи державної регіональної політики України з основними принципами, що застосовуються країнами-членами Європейського Союзу. Основні принципи державної регіональної політики України включають:

1) «законності – відповідності Конституції та законам України, міжнародним договорам, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

2) співробітництва – узгодження цілей, пріоритетів, завдань, заходів і дій центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, забезпечення співробітництва між ними під час формування та реалізації державної регіональної політики;

3) паритетності – забезпечення рівних можливостей доступу об'єктів державної регіональної політики до ресурсів державної фінансової підтримки регіонального розвитку;

4) відкритості – забезпечення вільного доступу до інформації, що визначає державну регіональну політику і є у розпорядженні органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування;

5) субсидіарності – реалізації владних повноважень на найнижчому рівні управління, на якому це найбільш ефективно;

6) координації – взаємозв'язку та узгодженості довгострокових стратегій, планів і програм розвитку на державному, регіональному та місцевому рівнях;

7) згуртованості – забезпечення просторової, політичної, економічної, соціальної, гуманітарної єдності України;

8) історичної спадкоємності – врахування та збереження позитивних надбань попереднього розвитку регіонів;

9) етнокультурного розвитку – відродження етнічної самосвідомості та збереження духовної і матеріальної культури етносів, сприяння розвитку їхньої етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності;

10) сталого розвитку – розвитку суспільства для задоволення потреб нинішнього покоління з урахуванням інтересів майбутніх поколінь;

11) об'єктивності – розроблення всіх документів, що визначають державну регіональну політику, на основі реальних показників, яких реально досягти та які можливо оцінити;

12) рівних прав та можливостей жінок і чоловіків – відсутності обмежень чи привілеїв за ознакою статі та забезпечення рівних умов для реалізації прав жінок і чоловіків;

13) інклюзивності – дотримання інтересів осіб з особливими потребами шляхом урахування при формуванні і реалізації державної регіональної політики спеціальних заходів, спрямованих на забезпечення реалізації такими особами їхніх прав і основоположних свобод;

14) інтегрованого розвитку – поєднання галузевого та територіального підходів для розвитку територіальної громади та/або регіону, що забезпечує соціально-економічний та культурний розвиток територій» [9].

Щодо європейських принципів регіональної політики, українські дослідники цього питання, формулюють їх як:

- субсидіарність – громадсько-політичний принцип, згідно з яким вищі суспільні структури повинні вирішувати лише ті проблеми, які нижчі рівні не можуть вирішити самостійно;

- децентралізація – процес перерозподілу повноважень між регіонами для їх ефективного використання, стимулювання регіональних ініціатив та оптимізації вирішення питань на місцевому рівні;

- партнерство – співпраця між суб'єктами різних рівнів (Євросоюз, держава, регіон) адміністративно-територіальних одиниць з метою реалізації конкретних проєктів;

- програмування – розробка стратегії розвитку на основі партнерства з урахуванням пріоритетних довгострокових та короткострокових цілей.

- концентрація та адиціоналізм – принцип, за яким фінансові ресурси, надані ЄС окремим державам-членам або регіональним суб'єктам, повинні доповнюватися місцевими джерелами фінансування [17, с. 53].

Із вищезазначеного видно, що деякі принципи є спільними як для України, так і для ЄС. Однак є й певні відмінності. Принципи концентрації та адиціоналізму в Україні не є визначеними. Їхня суть полягає в забезпеченні всебічної фінансової підтримки державою депресивних регіонів для поліпшення їх соціально-економічного стану, що, у свою чергу, сприятиме загальному зростанню держави. Наприклад, у ЄС традиційно 50% вартості проекту фінансує держава-член, а внесок депресивних регіонів становить мінімум 20%. Це означає, що основний тягар додаткового фінансування лягає на національні бюджети, що стимулює розвиток територій. На нашу думку, впровадження цих принципів в Україні було б особливо актуальним, зокрема в тих регіонах, які мають перспективний потенціал або ресурси, але потребують стартового капіталу для реалізації цільових програм [1, с. 11].

Окремим стимулюючим механізмом регіонального розвитку є політика децентралізації, яка передбачає розширення повноважень органів місцевого самоврядування, підвищення їхньої суб'єктності та зміцнення фінансової спроможності. З початком реалізації цієї реформи в Україні розпочався новий етап регіонального розвитку. В рамках реформи децентралізації було створено нові територіальні одиниці – об'єднані територіальні громади (ОТГ). Завдання реформи передбачали створення ОТГ, вдосконалення механізмів функціонування органів місцевого самоврядування та впровадження адміністративно-територіальної реформи, враховуючи зарубіжний, історичний та економічний досвід. Іншими словами, постала необхідність створення потужного механізму розвитку новоутворених територіальних одиниць, які повинні реалізувати свій потенціал. На рівні органів місцевого самоврядування виникає завдання розробити план подальшого управління громадою, визначити цілі та функції органів державного

управління, а також зазначити важелі, які сприятимуть подальшому розвитку громади.

Отже, політика регіонального розвитку повинна бути спрямована на розробку якісно нової стратегії сталого розвитку, що передбачає реалізацію економічного, соціального та екологічного потенціалу, з урахуванням інтересів усіх зацікавлених сторін та відповідності нормам вітчизняного законодавства. Особливістю формування регіональної політики в Україні є те, що країна стикається з численними ризиками і загрозами. Тому сьогодні надзвичайно актуальним є питання створення регіональної політики в умовах динамічного середовища з використанням сучасних інформаційних технологій, що допоможе визначити стратегічні цілі сталого розвитку. Насамперед, органам місцевого самоврядування необхідно розробляти комплексні стратегії розвитку, орієнтуючись на досвід європейських країн, для ефективного повоєнного відновлення.

Висновки до розділу I

Узагальнюючи результати дослідження теоретико-методологічних засад процесу формування політики регіонального розвитку України в умовах децентралізації, можна стверджувати, що децентралізація сприяє створенню більш ефективної системи регіонального управління, що базується на принципах субсидіарності, прозорості та підзвітності. Це забезпечує оптимізацію ресурсів, активізацію місцевих ініціатив та підвищення рівня економічної самодостатності регіонів. Водночас, для досягнення цілей децентралізації необхідно посилювати інституційну спроможність органів місцевого самоврядування та забезпечувати координацію між центральною та місцевою владою, враховуючи специфіку українського контексту та використовуючи кращі європейські практики.

РОЗДІЛ 2

ВПЛИВ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ НА ПОЛІТИКУ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

2.1. Вихідні засади реформи децентралізації влади та їх вплив на формування політики регіонального розвитку

Децентралізація влади є одним із ключових напрямків реформування системи публічного управління, який передбачає відмову від вертикальної централізованої моделі на користь формування мережі територіальних громад та регіональних центрів. Така модель дозволяє підвищити ефективність управлінських практик, що є особливо актуальним у контексті впровадження Україною концепції належного управління (*good governance*). Децентралізація виступає важливим інструментом для вирішення багатьох проблем соціально-економічного розвитку регіонів, що є критично важливим в умовах масштабних криз. Процеси децентралізації, які розпочалися з впровадженням відповідної реформи, значно зміцнили стійкість регіонів до викликів і створили умови для оперативного вирішення соціальних проблем.

Децентралізація, в загальному сенсі, означає процес передачі функцій від центрального управління до інших рівнів. Дослідники теорії управління стверджують, що децентралізація є необхідною умовою для ефективного розподілу ресурсів у державі, оскільки центральні органи не здатні належним чином диференціювати розподіл місцевих суспільних благ.

Розуміння концепту «децентралізації» в українському науковому дискурсі можна звести до кількох ключових підходів:

1. Адміністративний підхід: децентралізація розглядається як процес передачі управлінських функцій та повноважень від центральних органів до місцевих, що сприяє більш ефективному управлінню на місцевому рівні та

врахуванню регіональних особливостей.

2. Політичний підхід: децентралізація трактується як спосіб підвищення демократичної участі громадян у процесах управління, створення умов для розвитку місцевої демократії та зміцнення політичної суб'єктності громад.

3. Економічний підхід: децентралізація розглядається як механізм ефективного розподілу ресурсів і стимулювання економічного розвитку регіонів, оскільки місцева влада краще обізнана з потребами та потенціалом свого регіону.

4. Соціальний підхід: децентралізація сприяє вирішенню соціальних проблем на місцевому рівні, поліпшуючи доступ до послуг і підвищуючи рівень життя населення через більш гнучке та оперативне реагування на локальні виклики.

5. Інституційний підхід: децентралізація розглядається як процес реформування державних інституцій з метою підвищення їх ефективності через розподіл владних повноважень між різними рівнями управління.

В цілому, децентралізацію можна визначити як процес перерозподілу повноважень і ресурсів між центральними та місцевими органами влади, а також як глибоку трансформацію функцій, повноважень і ресурсної бази, що є ключовим елементом розширення можливостей нижчих рівнів владної вертикалі.

За словами У. Дороша, успіх децентралізації залежить від кількох важливих чинників. По-перше, це готовність громадянського суспільства активно долучатися до процесів прийняття рішень, що підвищує ефективність управління і сприяє досягненню соціально значущих результатів. По-друге, необхідно створити відповідні технічні та економічні умови для регіонів і місцевих громад, які як суб'єкти управління мають бути готові взяти на себе більшу відповідальність, володіючи достатнім ресурсним потенціалом для виконання своїх функцій. Важливим є також диференціація державного управління відповідно до потреб територіальних громад, оскільки мобілізація ресурсів громади має вирішальне значення, особливо під час кризових ситуацій [18, с. 41].

Аналізуючи переваги та недоліки децентралізації, експерти підкреслюють її позитивний вплив на економічний розвиток, залучення інвестицій, а також розвиток співпраці між бізнесом та громадами. Політичні переваги децентралізації полягають у впровадженні більш гнучких процедур ухвалення рішень та ефективнішому використанні владних функцій [20; 20 а]. Проте, деякі дослідники застерігають від надмірної децентралізації влади, оскільки це може призвести до концентрації влади в руках місцевих еліт, що може створювати загрози для держави [22]. До недоліків децентралізації також відносять ризики зростання владних амбіцій місцевих лідерів, збільшення монополії місцевої влади в стратегічних галузях та зменшення ефективності координаційних процесів між центральними і місцевими органами влади [23; 24, с. 4–5.].

В Україні процес децентралізації розпочався у 2014 р. з прийняттям Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади (01.04.2014) [25], а також законів України «Про співробітництво територіальних громад» (17.06.2014) [26] та «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (05.02.2015) [27]. Важливим кроком також стали зміни до Бюджетного та Податкового кодексів, спрямовані на фінансову децентралізацію.

Цей процес дозволив створити відповідно до положень Європейської хартії місцевого самоврядування дієвий і спроможний інститут місцевого самоврядування на базовому рівні – об'єднані територіальні громади. Завдяки децентралізації ОТГ отримали більшу автономію та можливість самостійно управляти місцевими ресурсами, що сприяло зміцненню місцевого самоврядування і підвищенню ефективності управління на місцях

В результаті реформи, в Україні було змінено локальний рівень управління регіональним розвитком, що передбачає ефективне управління регіонами. Зокрема, у 2020 р. Кабінет Міністрів України та Верховна Рада України здійснили реформу адміністративно-територіального устрою на субрегіональному рівні. Після цієї реорганізації кількість районів зменшилася з 490 до 136, а також було

чітко розмежовано повноваження та ресурси між районами та територіальними громадами. Водночас відповідно до Закону України від 16.04.2020 № 562-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад» [28], Кабінет Міністрів України визначив адміністративні центри та затвердив території 1469 спроможних територіальних громад. Це рішення стало важливим кроком у процесі децентралізації, оскільки воно формально закріпило адміністративні центри та межі громад, надаючи їм можливість ефективно управляти ресурсами та розвивати місцеву інфраструктуру. Даний процес сприяв зміцненню спроможності територіальних громад виконувати свої функції та розвивати місцеві території. Ці реформи суттєво змінили суб'єктно-об'єктну основу регіональної політики на районному рівні та на рівні територіальних громад, сприяючи більш ефективному управлінню на місцях.

Завдяки запровадженню міжмуніципального співробітництва громади отримали можливість об'єднувати зусилля та реалізовувати спільні проекти. Це дозволило ефективніше використовувати ресурси, розвивати інфраструктуру та вирішувати спільні проблеми, що позитивно впливає на місцевий розвиток. Міжмуніципальне співробітництво сприяє кращій координації дій, підвищує фінансову спроможність громад і забезпечує доступ до додаткових можливостей для реалізації важливих для громади ініціатив, таких як будівництво соціальних об'єктів, розвиток транспортної інфраструктури та реалізація екологічних програм. Станом на 10.07.2024 р. 744 територіальні громади уклали 495 договорів муніципального співробітництва, а станом на 01.07.2024 р. 485 територіальних громад уклали 2085 договорів міжнародного партнерства із суб'єктами з 64 держав світу [29].

Інтереси громадян, які проживають на території об'єднаної громади, представляють обраний голова, депутатський корпус та виконавчі органи ради громади, які відповідають за реалізацію наданих законом повноважень в інтересах

громади. У населених пунктах, що увійшли до складу об'єднаної громади, право жителів на місцеве самоврядування та надання послуг забезпечують обрані ними старости [30]. Станом на 01.07.2024 р. затвердженими радами є 7419 старост та 7719 старостинських округів, з яких 10% – з чисельністю до 500 осіб, 61% - до 1500 осіб, 22% - з чисельністю від 1500 до 3000 тис осіб і 7% з чисельністю понад 3000 тис осіб. Також мережа ЦНАП в територіальних громадах складає: 4750 об'єктів мережі ЦНАП, 4433 працюючих ЦНАП, терпідрозділів ЦНАП, віддалених робочих місць адміністраторів ЦНАП, мобільних ЦНАП і 317 об'єктів мережі ЦНАП, які тимчасово закриті [29].

Згідно із Законом України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», процес збільшення та об'єднання громад здійснювався на добровільній основі, з урахуванням, у переважній більшості випадків, думки громадян. При плануванні створення громад обов'язково враховувалися потенційні ресурсні можливості для економічного та соціального розвитку, а також здатність забезпечити надання якісних послуг жителям. Це дозволило створити спроможні громади, які можуть самостійно планувати та здійснювати розвиток своїх територій, забезпечуючи високу якість життя для мешканців [27].

Ефективне місцеве самоврядування та забезпечення сталого соціально-економічного розвитку відповідних територій повинні супроводжуватися збільшенням ресурсної та фінансової бази. Децентралізовані повноваження мають бути забезпечені відповідними ресурсами для якісного їх виконання. З цією метою, з 1 січня 2015 р., після внесення змін до Податкового та Бюджетного кодексів, місцеве самоврядування отримало більше фінансових можливостей для зміцнення економічної спроможності. Об'єднані територіальні громади здобули повноваження та ресурси, які раніше мали лише міста обласного значення. Зокрема, до місцевих бюджетів ОТГ зараховується 60% податку на доходи фізичних осіб, що спрямовується на реалізацію власних повноважень. Крім того, на місцях повністю залишаються надходження від єдиного податку, податку на

прибуток підприємств і фінансових установ комунальної власності, а також податку на майно (нерухомість, земля, транспорт) [31].

ОТГ також отримали прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом (до реформи це право мали лише обласні та районні бюджети, бюджети міст обласного значення). Для виконання делегованих державою повноважень громадам надаються відповідні трансферти, включаючи дотації, освітню та медичну субвенції, а також субвенції на розвиток інфраструктури громад. Законодавчі зміни також надали органам місцевого самоврядування право затверджувати місцеві бюджети незалежно від дати ухвалення закону про Державний бюджет. Це забезпечило більш гнучке та ефективне управління фінансовими ресурсами на місцевому рівні, сприяючи розвитку громад [32].

ОТГ, окрім зростання власних фінансових можливостей завдяки децентралізації, отримали й інші інструменти для забезпечення економічного розвитку. Зокрема, громади можуть здійснювати зовнішні запозичення, самостійно обирати установи для обслуговування коштів місцевих бюджетів, пов'язаних з розвитком та власними надходженнями бюджетних установ.

Децентралізація також включає передачу повноважень у сфері архітектурно-будівельного контролю та удосконалення містобудівного законодавства, що надало органам місцевого самоврядування право самостійно визначати містобудівну політику.

Після ухвалення низки законів щодо децентралізації повноважень і регулювання земельних відносин громади отримали право розпоряджатися землями за межами населених пунктів [33].

Верховна Рада України також прийняла закони, які дозволяють децентралізувати частину повноважень центральних органів виконавчої влади, зокрема щодо надання базових адміністративних послуг, таких як реєстрація нерухомості, бізнесу, місця проживання, передавши ці функції на рівень громад [33].

Напрацьовано законопроекти, які мають на меті чітко розмежувати повноваження у сферах освіти, охорони здоров'я, дозвілля, соціально-економічного розвитку та інфраструктури між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади на кожному з рівнів адміністративно-територіального устрою держави. Це сприятиме більш ефективному управлінню та забезпеченню належного рівня послуг для громадян.

В загальному, реформа децентралізації передбачала такі основні цілі та завдання:

1. Формування нової територіальної основи для діяльності органів влади через:

- визначення адміністративно-територіального устрою базового рівня для створення спроможних територіальних громад на новій територіальній основі, що забезпечить оптимальні умови для розвитку місцевого самоврядування та надання послуг населенню;

- визначення адміністративно-територіального устрою субрегіонального (районного) рівня, який слугуватиме територіальною основою для діяльності органів державної влади та забезпечення їх ефективного функціонування на місцях;

- визначення засад адміністративно-територіального устрою України, включаючи порядок створення, ліквідації, встановлення і зміни меж адміністративно-територіальних одиниць та населених пунктів, із врахуванням європейських стандартів, що забезпечило б узгодженість із європейськими практиками та стандартами управління.

- створення та адміністрування Державного реєстру адміністративно-територіальних одиниць та населених пунктів України в межах реалізації нової бюджетної програми «Електронне урядування у сфері розвитку громад та територій України», що дозволить забезпечити централізовану обробку та доступ до інформації про адміністративно-територіальні одиниці, сприяючи прозорості та

ефективності управлінських рішень.

2. Формування ефективного місцевого самоврядування та оптимальної системи територіальної організації влади на новій територіальній основі через:

- закріплення реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні шляхом внесення відповідних змін до Конституції України, що забезпечить стабільність і незворотність реформ;

- розподіл повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади, включаючи повноваження територіальних органів центральних органів виконавчої влади та їх підрозділів, з урахуванням принципу субсидіарності та нової територіальної основи;

- впровадження збалансованої бюджетної моделі для забезпечення відповідного фінансування органів місцевого самоврядування на виконання їхніх власних та делегованих повноважень, що дозволить уникнути дефіциту ресурсів для реалізації місцевих програм;

- перереформування місцевих державних адміністрацій відповідно до нової компетенції, де їхніми основними функціями стануть забезпечення законності, правопорядку, додержання прав і свобод громадян, реалізація державних та регіональних програм, координація діяльності територіальних органів центральних органів виконавчої влади та адміністративний нагляд за законністю актів органів місцевого самоврядування;

- розвиток форм міжмуніципального співробітництва, зокрема, створення та діяльність міських агломерацій, що сприятиме покращенню координації між громадами та ефективнішому використанню спільних ресурсів;

- вирішення питань щодо відкритості та прозорості адміністрування місцевих податків і зборів, що забезпечить довіру громадян до органів місцевого самоврядування та покращить фінансову дисципліну;

- створення сприятливих правових умов для залучення жителів територіальних громад до прийняття управлінських рішень на місцях, а також

розвиток форм місцевої демократії, що сприятиме активній участі громадян у вирішенні місцевих питань;

- творення та адміністрування Єдиного державного реєстру актів органів місцевого самоврядування в рамках реалізації нової бюджетної програми «Електронне урядування у сфері розвитку громад та територій України», що сприятиме прозорості та доступу до інформації про нормативні акти місцевої влади;

- створення та адміністрування Державного реєстру повноважень органів місцевого самоврядування в рамках виконання нової бюджетної програми «Електронне урядування у сфері розвитку громад та територій України», що дозволить чітко визначити та систематизувати повноваження органів місцевої влади, забезпечуючи більш ефективне управління на місцях [31].

Отже, в регіональній політиці України відбулися поступові зміни в інституційному забезпеченні регіонального розвитку. Змінилися органи державної влади, відповідальні за формування та реалізацію державної регіональної політики, відбувся перерозподіл повноважень між органами державної влади та органами місцевого самоврядування у сфері управління регіональним розвитком, а також сформовано нові інституції, які реалізують свої інтереси на регіональному рівні. У цьому контексті інституційне забезпечення розглядається як «створення нових або реорганізація (удосконалення) існуючих інституцій (структур), а також дії щодо кадрової підготовки для організаційного забезпечення їхньої діяльності та процесу євроінтеграції в цілому» [34, с. 31]. На думку М. Іжі, регіональний розвиток «став процесом, який потребує створення дієвих та ефективних інститутів, а також тісної співпраці між урядом, бізнес-структурами та соціальними групами на кожному рівні» [35, с. 22].

2.2. Трансформація інституційного забезпечення політики регіонального розвитку в умовах децентралізації

У контексті дослідження процесу трансформації інституційного забезпечення політики регіонального розвитку доцільним видається визначення сутнісних та структурних характеристик. Із цього приводу слушним є підхід А. Мелька, який визначає, що загальну архітектуру інституційного базису регіональної політики становлять:

1. *інститути*: включають інститути публічної влади, інститут власності, інститут підприємництва, інститут споживання і заощаджень, інститут ціноутворення, інститут інфраструктури, інститути глобального середовища та інститут громадянського суспільства;

2. *інституції*: охоплюють нормативні акти, норми, стандарти, міжнародні угоди та регламенти, які формують правове та організаційне підґрунтя регіональної політики;

3. *механізми реалізації*: включають програми структурної перебудови, державні цільові програми, державні та муніципальні замовлення, угоди з бізнесом, інвестиційні проекти, спеціальні економічні закони та систему державного регулювання;

4. *інструменти та важелі впливу*: це квоти, ліцензії, податкові преференції, гарантії по кредитах, угоди регіональної влади з урядом, страхування ризиків, міжбюджетні трансфери та інструменти соціального захисту.

Ця архітектура дає уявлення про комплексний підхід до формування інституційної основи регіональної політики, що поєднує різноманітні елементи для забезпечення ефективного управління та розвитку регіонів [36, с. 27.].

М. Іжа під інституційним забезпеченням розуміє сукупність державних та недержавних інституцій, які створюють правові, організаційні й економічні умови, необхідні для забезпечення ефективності регіонального управління. Основною

складовою інституційного забезпечення є нормативно-правова база, що включає наявність державних програм розвитку регіонів (територій). Саме вона визначає організаційну структуру (інституцію), відповідальну за регіональне управління та розвиток. Ця структура отримує конкретні завдання, кадрові ресурси (власні або зовнішні), а також визначає методи (підходи) та критерії для аналізу та оцінки ефективності управління та розвитку регіонів [35, с. 38].

Законом України «Про засади державної регіональної політики» визначено основних суб'єктів державної регіональної політики, серед яких Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, органи влади Автономної Республіки Крим, центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та їхні посадові особи. Крім того, у цьому законі зазначено, що в процесі розробки та реалізації державної регіональної політики беруть участь асоціації органів місцевого самоврядування та їх добровільні об'єднання, агенції регіонального розвитку, створені відповідно до закону, громадські об'єднання, а також юридичні та фізичні особи [9].

На виконання Закону України «Про засади державної регіональної політики» та Указу Президента України від 20 вересня 2019 р. № 713 «Про невідкладні заходи щодо забезпечення економічного зростання, стимулювання розвитку регіонів та запобігання корупції», Кабінет Міністрів України затвердив Державну стратегію регіонального розвитку на 2021–2027 рр. Проект стратегії був розроблений у співпраці з Офісом Президента України, центральними та місцевими органами виконавчої влади, асоціаціями органів місцевого самоврядування, а також із залученням проектів і програм міжнародної технічної допомоги. У цьому документі визначено, що стратегічна мета регіональної політики на 2021–2027 рр. полягає у розвитку та єдності, орієнтованих на людину, забезпечуючи гідне життя в об'єднаній, децентралізованій, конкурентоспроможній і демократичній Україні. Досягнення цієї мети передбачає реалізацію стратегічних цілей, таких як формування згуртованої країни в соціальному, гуманітарному,

економічному, екологічному, безпековому та просторовому аспектах; підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів і розвиток ефективного багаторівневого врядування [37].

Після завершення етапу об'єднання громад та адміністративно-територіальної реформи 2020 р. виникла потреба внесення змін до Закону «Про засади державної регіональної політики». Головне нововведення полягало в обов'язковості розробки стратегій розвитку територіальних громад, які раніше були «факультативними». До змін Закон передбачав лише два обов'язкових рівні – державний та регіональний, що обмежувало мотивацію розробляти стратегії на рівні громад лише можливостями отримання грантів та інвестицій, які цікавили далеко не всіх місцевих лідерів [9].

На противагу неефективній роботі Міжвідомчої координаційної комісії з питань регіонального розвитку, яка відповідала за координацію діяльності органів виконавчої влади у формуванні та реалізації державної регіональної політики, було прийнято рішення про створення нового консультативно-дорадчого органу. Згідно з Указом Президента України від 4 березня 2021 р. № 89/2021, було затверджено положення про Конгрес місцевих та регіональних влад при Президентові України. Цей Конгрес створено для покращення координації між місцевими та регіональними органами влади та сприяння розвитку ефективної державної регіональної політики. Він став майданчиком для комунікації, де обговорюються проблеми та питання, що виникають на місцевому рівні, та виробляються рекомендації щодо їх вирішення [38].

Таким чином, на сучасному етапі розвитку регіональної політики в Україні спостерігається тенденція до передання функцій міжвідомчої координації управління регіональним розвитком від Міжвідомчої координаційної комісії з питань регіонального розвитку при Кабінеті Міністрів України до Конгресу місцевих та регіональних влад при Президентові України. Це призводить до розширення повноважень Президента у сфері регіонального розвитку. Така

трансформація зумовлена потребою Президента України як Верховного Головнокомандувача Збройних Сил оперативно відповідати на виклики та труднощі, що виникають у регіонах в умовах військового стану [39, с. 210.].

Важливою подією стала реформа однієї з ключових інституцій в управлінні регіональним розвитком – центрального органу виконавчої влади, який відповідає за формування державної регіональної політики. Реорганізація від Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, яке очолював Віце-прем'єр-міністр – міністр регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства, до створення структурних підрозділів у складі Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України призвела до зниження політичного впливу цього органу та Кабінету Міністрів у цілому в сфері державної регіональної політики.

На даний момент реорганізація Міністерства регіону та Міністерства інфраструктури в Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України ставить питання про наступність влади, забезпечення безперервності розпочатих реформ місцевого самоврядування та територіальної організації влади, а також збереження кадрового потенціалу та попередніх напрацювань. Це може означати, що більше законодавчих ініціатив буде покладено на профільний комітет Верховної Ради України – Комітет з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування [39, с. 211.].

Окрім зазначених трансформацій суб'єктів регіональної політики, важливу роль відіграє процес формування агенцій регіонального розвитку, які виконують завдання зі сприяння інтеграції державних, регіональних і місцевих ініціатив, а також інтересів приватного сектору на рівні регіону. Основна мета їх діяльності – вирішення проблем регіонального розвитку. Однак, не в усіх областях України ці агенції змогли досягти значних успіхів або належної ефективності.

У країнах Європейського Союзу агенції та фонди регіонального розвитку функціонують як центри, що займаються стратегічним плануванням і супроводом

проектів регіонального розвитку. Вони сприяють співпраці між державою, бізнесом і громадськістю, хоча і не мають владних повноважень. Їхня діяльність спрямована на вирішення соціально-економічних, культурних та екологічних проблем. Основна особливість таких агенцій полягає в їхній ролі посередника між місцевими та регіональними підприємцями і стратегічними планами влади щодо розвитку територій [35, с. 223].

Агенції регіонального розвитку повинні відігравати провідну роль у розвитку регіонів, зосереджуючи ресурси та потенціал місцевості, сприяти економічному зростанню, забезпечувати ефективну співпрацю між державними структурами, самоврядними органами, бізнесом та науковими установами при розробці та впровадженні стратегій регіонального розвитку. Вони також мають займатися підготовкою проектів для регіонального розвитку, залучати інвестиції для їх реалізації, а також залучати громаду до управління та розробки цих проектів.

Однак, слід зазначити, що наразі вони ще не стали дієвими інструментами управління регіональним розвитком. Звіт, підготовлений Міністерством розвитку громад, територій та інфраструктури України за 2022 р., вказує на незавершеність процесу формування цих інституцій та їх недостатню ефективність. Зокрема, в двох областях України агенції взагалі не створені, а в п'яти інших – не здійснювали діяльність або перебувають у процесі припинення роботи. Крім того, більшість агенцій стикаються з проблемами кадрового та фінансового забезпечення [39, с. 212.].

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій» від 9 липня 2022 року № 2389-IX були внесені суттєві зміни до Закону України «Про засади державної регіональної політики» № 156-VIII, серед яких:

- запроваджено трирівневу систему документів державної регіональної політики (замість дворівневої), що включає: державну стратегію, регіональну

стратегію та стратегію розвитку територіальної громади;

- введено чотири функціональні типи територій: території відновлення, регіональні полюси зростання, території з особливими умовами для розвитку та території сталого розвитку;

- оновлено діяльність агенцій регіонального розвитку (АРР), зокрема, надано можливість включати до засновників АРР регіональні відділення асоціацій органів місцевого самоврядування, що представляють усі громади регіону;

- для територій, що зазнали збитків через російську агресію, введено новий документ стратегічного планування – план відновлення та розвитку;

- встановлено, що органи місцевого самоврядування мають затвердити стратегії розвитку територіальних громад протягом 18 місяців з моменту набрання чинності Законом [40].

Важливим кроком в управлінні регіональним розвитком є створення при Міністерстві розвитку громад, територій та інфраструктури України нового консультативного органу – комісії щодо віднесення територій до функціональних типів від 08.08.2023 р. Комісія перед собою поставила завдання оцінити та віднести території до певного функціонального типу, які визначені Законом України «Про засади державної регіональної політики», а саме: території відновлення, регіональні полюси зростання, території з особливими умовами для розвитку та території сталого розвитку.

Зазначенні зміни сприяють підвищенню чіткості діяльності суб'єктів державної регіональної політики, створюючи умови для прискорення європейської інтеграції України. Окрім цього, наприкінці червня 2024 р. набув чинності новий Закон «Про міжнародне територіальне співробітництво громад» № 3668-ІХ, який значно розширив повноваження:

- сільських, селищних та міських рад у частині схвалення двосторонніх або багатосторонніх угод про транскордонне співробітництво для створення єврорегіону;

- районних та обласних рад щодо укладення та схвалення угод про створення єврорегіону, прийняття рішень про його утворення, вступ до нього або вихід з нього, затвердження статуту єврорегіону та внесення до нього змін;
- місцевих державних адміністрацій у сфері реалізації державної регіональної політики та розвитку транскордонного співробітництва, а також укладення угод про співробітництво з іноземними партнерами та угод про транскордонне співробітництво в межах визначених законом повноважень;
- центрального органу виконавчої влади, що відповідає за формування та реалізацію державної регіональної політики, у сфері міжнародного територіального співробітництва та взаємодії із суб'єктами міжнародного співробітництва [41].

Новий Закон також передбачає положення про розробку регіональних програм розвитку транскордонного співробітництва, які мають сприяти ефективному використанню можливостей співпраці з сусідніми країнами. Крім того, він запроваджує механізми узгодження державних і регіональних стратегічних пріоритетів у сфері транскордонного співробітництва. Це забезпечує узгодженість цілей національного та регіонального рівнів, що сприяє реалізації спільних проектів та ініціатив, спрямованих на соціально-економічний розвиток прикордонних територій. Такий підхід дозволяє посилити інтеграційні процеси та ефективніше використовувати ресурси для розвитку транскордонної співпраці.

Зміни до Закону також обумовлюють необхідність перегляду та оновлення Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 рр., а також відповідних обласних стратегій. У громадах, де стратегії ще не розроблено, ці документи мають бути узгоджені з цілями та завданнями стратегій вищого рівня. Проте, на момент початку їх реалізації, деякі обласні стратегії вже виявилися застарілими через зміни, спричинені пандемією COVID-19, війною та новими економічними умовами. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 рр. показала, що попередні стратегії мали недостатню здатність враховувати можливі сценарії

розвитку та потенційні ризики, що слід врахувати при оновленні цих стратегій [42, с. 510–511].

Також, у тексті Державної стратегії акцентується увага на проблемах, пов'язаних зі слабкістю публічних інституцій та відсутністю міжвідомчої координації в управлінні регіональним розвитком. Зокрема, це пов'язано з неефективною роботою Міжвідомчої координаційної комісії з питань регіонального розвитку. Однією з основних загроз для безпеки держави стратегія визначає слабкість органів виконавчої влади, особливо на регіональному та місцевому рівні, а також органів місцевого самоврядування. Ця слабкість проявляється через брак ініціативи, досвіду та компетенцій у вирішенні регіональних і місцевих проблем, а також у недостатній здатності оперативно реагувати на виклики. Поширення пандемії COVID-19 в Україні виявило низький рівень готовності інституцій на державному, регіональному та місцевому рівнях до подібних кризових ситуацій. Відзначається також недостатня спроможність центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та інституцій регіонального розвитку ефективно впроваджувати реформи, надавати якісні послуги населенню та вирішувати проблеми соціально-економічного розвитку територій [37].

Для врахування впливу повномасштабної війни росії проти України, євроінтеграційних зобов'язань України та інших тенденцій соціально-економічного розвитку, Урядом України у серпні 2024 р була розроблена оновлена редакція Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 рр. Цей документ враховує нові виклики, що постали перед країною, та адаптує пріоритети розвитку до умов сучасного контексту, сприяючи більш ефективному відновленню постраждалих регіонів та інтеграції України в європейський простір. Оновлена Стратегія передбачає реалізацію заходів, спрямованих на відновлення економіки, розвиток соціальної сфери та забезпечення стійкого регіонального розвитку в умовах зміненої безпекової та економічної ситуації [43].

Оновленим варіантом документа визначено, що стратегічна мета державної регіональної політики до 2027 р. полягає в посиленні соціально-гуманітарної, економічної та просторової згуртованості України, підвищенні рівня безпеки та добробуту її громадян. Це планується досягти через відновлення інфраструктури та модернізацію економіки за принципом «краще, ніж було», ефективне використання внутрішнього потенціалу регіонів, а також розвиток системи демократичного, децентралізованого та інклюзивного багаторівневого управління.

Стратегія передбачає такі стратегічні та оперативні цілі:

1. Формування згуртованої держави в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах через:

- забезпечення інтегрованого розвитку територій з урахуванням інтересів майбутніх поколінь;

- задоволення потреби населення у якісних адміністративних і публічних послугах;

- соціальний захист ветеранів війни та їх сімей, ВПО та інших вразливих груп.

2. Підвищення конкурентоспроможності регіонів через:

- відновлення інфраструктури, стійкої до безпекових, соціальних та економічних викликів;

- формування сильної, спроможної та конкурентоздатної регіональної економіки.

3. Розбудова ефективного багаторівневого врядування через:

- розвиток інституційної спроможності органів публічної влади з урахування практик держав Європейського Союзу;

- розвиток нових форм співробітництва та управління публічними інвестиціями [44].

У якості доповнення змін до Державної стратегії, постановою КМУ від 06.09.2024 р. №1028 Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури

України перейменовано на Міністерство розвитку громад та територій України [45].

Висновки до розділу 2

Реформа децентралізації в Україні базується на принципах субсидіарності, децентралізації владних повноважень, прозорості та підзвітності органів місцевого самоврядування. Ці принципи забезпечують підвищення ефективності управління на місцевому рівні, що, у свою чергу, створює умови для активізації місцевих громад у процесі прийняття рішень. Основною метою реформи є передача значної частини повноважень та ресурсів від центральних органів влади до місцевих громад, що дозволяє їм ефективніше розвивати території, враховуючи специфіку місцевих потреб і потенціалу.

Вихідні засади децентралізації визначають не лише новий баланс між центральною владою та місцевим самоврядуванням, але й сприяють формуванню нової моделі політики регіонального розвитку. Децентралізація стимулює зміни у підходах до планування та реалізації регіональних програм, зокрема посилюється роль місцевих органів у стратегічному плануванні, що забезпечує більш ефективне використання бюджетних ресурсів та сприяє розвитку інфраструктури, залученню інвестицій та підвищенню рівня життя населення.

Забезпечення ефективного публічного управління регіональним розвитком можливе лише за умови наявності належної інституційної підтримки територіального розвитку. Реформування системи управління регіональним розвитком та створення законодавчої бази регіональної політики в Україні повинно враховувати євроінтеграційний напрям країни та нові виклики, пов'язані з воєнним станом. Інституційне забезпечення розвитку регіонів поєднує як елементи державної політики, так і недержавні механізми управління. Такий підхід до управління регіональним розвитком призводить до конкуренції різних стейкхолдерів за реалізацію своїх інтересів у цій сфері. Водночас необхідно чітко розмежувати завдання: стратегічне управління регіональним розвитком

залишається функцією центральної влади, тоді як операційне управління належить до місцевих органів влади. Важливо також забезпечити ефективну взаємодію між органами місцевого самоврядування, місцевими державними адміністраціями, регіональними підрозділами центральних органів влади, приватним сектором та громадськістю.

Державна політика у сфері регіонального розвитку має швидко реагувати на нові виклики: військові дії в окремих регіонах, руйнування критичної інфраструктури, перебудову логістичних мереж, переміщення виробничих об'єктів, міграцію населення, проблеми внутрішньо переміщених осіб, екологічні виклики та труднощі в системі медичного забезпечення. Особливість реформування регіональної політики в Україні полягає також в необхідності адаптації національних інституцій до європейських стандартів управління.

РОЗДІЛ 3

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

3.1. Особливості забезпечення політики регіонального розвитку України в умовах воєнного стану

24 лютого 2022 р., після початку повномасштабного російського вторгнення, в Україні було запроваджено воєнний стан, який суттєво змінив систему організації публічної влади в країні. Відповідно до Закону «Про правовий режим воєнного стану» [46], в межах районів і областей було створено військові адміністрації на базі існуючих районних та обласних державних адміністрацій. Військові адміністрації отримали широкі повноваження: від забезпечення охорони об'єктів критичної інфраструктури до введення або коригування комендантської години; від права на реквізицію транспортних засобів до встановлення особливого режиму в'їзду-виїзду; від будівництва захисних споруд до організації евакуації населення тощо [37].

З метою нормалізації та узгодження відносин у діяльності органів публічної влади було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» від 12.05.2022 р. Закон розширює повноваження сільських, селищних та міських голів на період дії воєнного стану, надаючи їм право одноособово ухвалювати рішення щодо низки питань. Зокрема, вони отримують повноваження щодо звільнення земельних ділянок комунальної власності від незаконно встановлених тимчасових споруд, проведення обстежень будівель та споруд, пошкоджених унаслідок бойових дій, а також здійснення демонтажу будівель і споруд, які визнані аварійно небезпечними та становлять загрозу для життя людей. Крім того, вони можуть приймати рішення про

виділення коштів з місцевого бюджету для підтримки Збройних Сил України та забезпечення заходів правового режиму воєнного стану, створювати установи для надання безоплатної первинної правової допомоги, а також призначати та звільняти їх керівників. Зміни також стосуються умов створення та порядку виконання військовими адміністраціями населених пунктів повноважень органів місцевого самоврядування, спрощення процедур ухвалення актів місцевого самоврядування та рішень сільських, селищних і міських голів під час воєнного стану [47].

Законом також визначено, що військові адміністрації можуть взаємодіяти з органами місцевого самоврядування в трьох різних режимах:

1. Повне заміщення органу місцевого самоврядування військовою адміністрацією, коли орган місцевого самоврядування фактично не функціонує, і всі повноваження переходять до військової адміністрації.

2. Спільне управління, при якому місцеве самоврядування та військова адміністрація разом здійснюють управління громадою, розподіляючи між собою відповідні функції та повноваження.

3. Розширення повноважень місцевого самоврядування із частковим підпорядкуванням військовій адміністрації вищого рівня, де органи місцевого самоврядування отримують додаткові можливості, але залишаються під контролем військової адміністрації [48, с. 45].

Вибір режиму взаємодії військових адміністрацій з органами місцевого самоврядування залежить від конкретної ситуації. У кризових умовах громади, маючи певну автономію та ресурси, продемонстрували здатність ефективно вирішувати проблеми. Вони організували евакуацію населення та розселення біженців, сприяли формуванню загонів територіальної оборони та облаштуванню оборонних споруд, надавали компенсацію за зруйноване житло або залучали донорів для відновлення пошкоджених будівель. Такі дії сприяли оперативному вирішенню проблем і наданню адресної допомоги постраждалим.

Крім того, повноваження голів територіальних громад щодо використання бюджетних коштів були розширені: вони отримали право перерозподіляти місцеві бюджети на військові потреби, що дозволило залучити додаткові ресурси для забезпечення оборони та безпеки. Це розширення повноважень місцевої влади також сприяло вирішенню актуальних соціальних питань, які виникають під час війни, таких як будівництво укриттів для освітніх і соціальних об'єктів, розміщення та допомога біженцям (самостійно або через волонтерські організації), а також придбання енергообладнання для підтримки соціальних та інфраструктурних об'єктів за власні кошти або через співпрацю з донорами [24, с. 5].

Важливим аспектом посилення ролі місцевого самоврядування в управлінні територіями та ресурсами під час воєнного стану стало надання його органам статусу суб'єкта цивільної складової територіальної оборони, як це передбачено в ч. 3 ст. 4 Закону «Про основи національного спротиву» [49]. Для розширення їхніх повноважень у сфері оборонної діяльності було внесено зміни до ст. 43 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Ці зміни надають органам місцевого самоврядування можливість виконувати окремі завдання держави, спрямовані на забезпечення безпеки життєдіяльності територіальних громад. На рівні районних та обласних рад до повноважень додано затвердження програм підготовки територіальної оборони та підготовки населення до участі в русі національного спротиву в межах відповідного району чи області. До того ж, передбачено реалізацію заходів щодо підготовки громадян до участі в національному спротиві та проведення ініціатив для популяризації служби у військовому резерві в межах відповідних адміністративно-територіальних одиниць [50, ст. 43].

Після початку повномасштабної російської агресії в Україні була започаткована низка мережевих ініціатив для посилення співпраці між територіальними громадами. Однією з таких є благодійна ініціатива «Громади – громадам», започаткована Асоціацією ОТГ, яка зосереджена на наданні адресної

підтримки громадам, що найбільше постраждали від російської агресії. У цій ініціативі взяли участь понад 200 об'єднаних територіальних громад. На думку українського дослідника М. Миколюка, децентралізація влади на рівні місцевого самоврядування під час воєнного стану виявила значні переваги, оскільки дозволила повною мірою реалізувати інтереси населення та задовольнити його важливі потреби завдяки розширеним можливостям місцевої влади [51, с. 69].

Військові дії на території України призвели до кардинальних змін у житті українців і значно вплинули на соціально-економічні процеси в регіонах країни. Серед основних проблем, з якими зіткнулися українські регіони, слід виділити руйнування інфраструктури. У багатьох регіонах, особливо на сході та півдні, зруйновані підприємства, житловий фонд і соціальні об'єкти, що потребує значних інвестицій для відновлення. Внаслідок російських атак на енергетичну інфраструктуру Україна втратила половину своїх енергетичних потужностей, що уповільнює економічне зростання навіть у регіонах, які менше постраждали від прямих ударів, але відчувають проблеми через дефіцит електроенергії. Також порушення логістичних ланцюгів і перебої з постачанням необхідних ресурсів, поряд із зростанням цін, створюють додаткові ризики для виробничих процесів. Це веде до збільшення витрат на виробництво та скорочення його обсягів, що негативно впливає на загальний економічний розвиток країни [24, с. 5–6.].

Друга важлива проблема – це масова міграція населення зі східних регіонів України до західних областей і за кордон, що призвело до дефіциту робочої сили в низці регіонів. Водночас в інших регіонах спостерігається приплив додаткових трудових ресурсів, що, поряд із цим, створює додатковий тиск на соціальні служби через велику кількість біженців, які потребують соціальної допомоги. Сукупність цих факторів, разом із постійними ризиками для безпеки населення та підприємств, спричинила економічну нестабільність, зменшення виробничого потенціалу, зниження доходів населення та посилення міжрегіональної диференціації. Постійні загрози також знижують інвестиційну привабливість

регіонів і вимагають додаткових витрат на захист інфраструктурних об'єктів та населення. Ці виклики потребують від регіональної влади адаптації існуючих стратегій розвитку до нових реалій, пошуку нових підходів до вирішення соціально-економічних проблем і активізації міжрегіональної співпраці [24, с. 6].

За даними звіту Київської школи економіки, на початок 2024 р. загальна сума збитків, яких зазнала Україна внаслідок російсько-української війни, сягнула \$155 млрд. Найбільшу частку цих втрат становлять руйнування житлового фонду – \$58,9 млрд. Інфраструктурні втрати склали \$36,8 млрд, збитки підприємств – \$13,1 млрд, втрати в енергетичному секторі – \$9 млрд, а в сільському господарстві – \$8,7 млрд. Найбільші збитки зафіксовані у Донецькій, Київській, Луганській, Харківській, Чернігівській та Херсонській областях [52].

За даними Держстату, впродовж 2022–2023 рр. ВВП України знизився на 25%, а промислове виробництво скоротилося на 41%. Найбільше падіння зафіксовано у таких секторах економіки: будівництво (-67,6%), транспорт (-44,3%), переробна промисловість (-43%). Водночас, єдиною сферою, що демонструвала зростання, стало державне управління, що свідчить про суттєве збільшення витрат на оборону та безпеку [53, Цит за: 24, с. 6.].

Руйнування української інфраструктури внаслідок війни підкреслює необхідність подальшого впровадження практик децентралізації, яка дозволить швидше та ефективніше реагувати на потреби населення та бізнесу, а також сприятиме відновленню інфраструктури і наданню соціальних послуг. Децентралізоване управління має посилити стійкість регіонів в умовах кризи, оскільки надає більше автономії в ухваленні рішень та адаптації до викликів. Завдяки гнучкості й глибшому розумінню локальних проблем децентралізація може прискорити залучення інвестицій, адже регіони матимуть можливість оперативно визначати необхідні ресурси для вирішення конкретних проблем.

Диференціацію територій проводить спеціальна комісія, утворена Кабінетом Міністрів України, з урахуванням соціальних, просторових, екологічних,

економічних, безпекових та інших факторів. Однак цей процес не є повністю прозорим, оскільки саме від членів комісії залежить надання статусу територіям, а отже, і визначення програм підтримки, фінансування та інвестицій для них. На нашу думку, цей підхід потребує вдосконалення. Зокрема, необхідно розробити чіткі та зрозумілі критерії диференціації територій, а також залучити громадських експертів до роботи комісії, щоб забезпечити більшу прозорість і об'єктивність процесу.

По-друге, важливим кроком у процесі подальшої децентралізації влади є підвищення участі громадян в ухваленні рішень на рівні територіальних громад і регіонів. Це можна здійснити через механізми громадських слухань, громадських ініціатив, а також залучення громадян до реалізації проєктів, таких як «Громадський бюджет». Залучення громадськості та експертів до обговорення стратегій і планів розвитку територіальних громад сприятиме зміцненню співпраці між громадянами та органами місцевого самоврядування. Це, своєю чергою, створить умови для підвищення стійкості територіальних громад і регіонів, дозволяючи більш ефективно реагувати на виклики та потреби.

По-третє, на думку авторів, важливим кроком є залучення міжнародної фінансової і технічної допомоги, що є ключовою умовою відновлення регіонів. Окрім донорської допомоги, важливим аспектом є спрямування інвестицій у розвиток пріоритетних галузей, що вимагає формування чіткої стратегії відновлення регіонів з визначенням ключових пріоритетів.

Нарешті, всі ці заходи повинні реалізовуватися в рамках диджиталізації, яка передбачає подальше впровадження цифрових технологій. Це дозволить забезпечити прозорість ухвалення рішень органами влади, впровадити прозорі механізми використання коштів з місцевих чи регіональних бюджетів, а також стимулюватиме залучення громадян до процесів прийняття рішень, наприклад, через електронне голосування, електронний бюджет тощо [24, с. 8–9.].

3.2. Напрями удосконалення політики регіонального розвитку

У процесі визначення основних напрямів удосконалення політики регіонального розвитку, підтримуємо думку багатьох вчених, котрі визначають, що подальше удосконалення повинно здійснюватися згідно з євроінтеграційним курсом нашої держави.

У цьому контексті, варто відзначити, що європейський досвід свідчить, що найбільшого успіху досягають ті регіони, які зосереджують свої зусилля на покращенні внутрішніх умов, що сприяють залученню інвестицій. До таких внутрішніх умов належать компетенції, повноваження та напрями діяльності, що реалізуються регіональними або місцевими зацікавленими сторонами. Ефективність цих заходів залежить від того, наскільки добре регіон вміє діагностувати і вирішувати свої внутрішні проблеми, використовуючи наявні ресурси та можливості [54].

Іншою тенденцією регіонального розвитку Європейського Союзу є скорочення бюджетів для реалізації регіональної політики. Основний акцент робився на збільшенні програм підтримки конкурентоспроможності, а також на програмах зближення для регіонів та міст нових країн-членів ЄС. Країни Європейського Союзу повністю зосередилися на створенні дієвих економічних стимулів у регіонах, спрямованих на розвиток місцевої економічної ініціативи та забезпечення саморозвитку регіонів [55].

Вагомим документом, який визначатиме подальші кроки удосконалення політики регіонального розвитку є оприлюднений звіт Єврокомісії від 2 лютого 2023 р. щодо готовності України до вступу в ЄС. Цей документ можна розглядати як своєрідний екзаменаційний лист, де кожен із 31 параметра є окремим випробуванням. Особливої уваги заслуговує параметр «регіональна політика», оскільки для Європейського Союзу він є настільки ж важливим, як питання державних закупівель, зеленої енергетики чи безпеки. На даний момент за цим

показником Україна отримала 2 бали з 5 можливих, що свідчить про необхідність доопрацювання цієї сфери в Україні за кількома важливими напрямками:

1. Відсутність правової бази: в Україні не розроблена правова основа для реалізації цілей, визначених ст. 174–175 Угоди про функціонування ЄС, які передбачають підтримку сільських, віддалених і рідконаселених територій, а також індустріалізованих зон. У ЄС усі економічні політики мають підпорядковуватися таким цілям, що вимагає коригування національних підходів.

2. Відсутність аналогічного фонду до European Social Fund+: в Україні немає фонду, подібного до Європейського соціального фонду+, тоді як Державний фонд регіонального розвитку має інші цілі. Це означає, що необхідно переглянути пріоритети у розподілі бюджетних коштів, що вплине і на проекти, які можуть ініціювати та реалізовувати громади.

3. Інституційна структура: Єврокомісія акцентує увагу на необхідності покращення координації між державними, регіональними та місцевими органами влади. Від ефективної координації залежить можливість управління європейськими структурними фондами.

4. Адміністративна спроможність: Єврокомісія зауважує, що децентралізовані органи влади не мають достатньої адміністративної спроможності для управління регіональними операційними фондами ЄС. Для вирішення цієї проблеми необхідно готувати кадри в органах місцевого самоврядування, які зможуть підвищити свою організаційну спроможність.

5. Синхронізація програмних документів: взаємозв'язок між державними програмами та регіональними і місцевими програмами залишається недосконалим, проте деякий прогрес уже спостерігається в цьому напрямку.

6. Фінансовий моніторинг: одне з найкритичніших зауважень стосується відсутності попереднього контролю за використанням коштів. Контрольні процедури повинні були б впроваджуватися саме органами місцевого

самоврядування, як регіональними, так і місцевими, для забезпечення ефективного використання бюджетних ресурсів.

Ці напрями вказують на необхідність значних зусиль з боку України для досягнення відповідності європейським стандартам у сфері регіональної політики та забезпечення ефективної співпраці з Європейським Союзом [56].

Як зазначають А. Кравець та І. Астахов, європейський досвід свідчить, що всі програми регіонального розвитку повинні бути ретельно адаптовані до специфічних потреб і прагнень кожного окремого регіону. Політика регіонального розвитку має враховувати типологію регіонів та забезпечувати підтримку й допомогу через ефективне поєднання підходів до регіонального розвитку. Це включає як поліцентричний підхід, орієнтований на розвиток «полюсів зростання», так і стимулювання розвитку периферійних міст, зокрема шляхом забезпечення доступності державних послуг. Це не означає, що інтереси менш розвинених територій слід ігнорувати. Навпаки, необхідно працювати над зменшенням тих відмінностей і усуненням причин, які можуть стримувати потенціал розвитку депресивних або відсталих регіонів, забезпечуючи рівні можливості для їхнього економічного та соціального піднесення.

Продовжуючи думку, науковці зазначають, що національна регіональна політика України повинна бути зосереджена на вирішенні ключового завдання сучасності – формуванні самодостатніх та сильних регіонів, кожен з яких матиме власну специфіку, збережені культурні та мовні традиції, стійку економіку та спроможність до самоврядування. Завдання держави в цьому контексті полягає в створенні та забезпеченні всіх необхідних умов для територіального розвитку, зокрема нормативно-правових, організаційних та фінансових. Підвищення ефективності регіонального управління для досягнення збалансованого соціального розвитку регіонів України вимагає подолання значних відмінностей у рівнях розвитку між регіонами. На сьогодні регіональна політика країни має певні недоліки та ще не повністю узгоджена з європейськими стандартами, що потребує

подальших зусиль для її вдосконалення та гармонізації з європейськими практиками [57, с. 49].

Враховуючи сучасні реалії функціонування України, О. Кулініч та О. Попов визначають, що серед основних напрямів подальшої децентралізації влади в Україні, необхідних для відновлення регіонів та їх подальшого розвитку по-перше, це вдосконалення нормативно-правової бази, зокрема, розробка засад державної регіональної політики з урахуванням умов воєнного стану та політики відновлення регіонів і територій. Певні кроки в цьому напрямку визначені Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій», ухваленим 9 липня 2022 р. У цьому документі йдеться про необхідність розробки стратегії регіонального розвитку територіальних громад з урахуванням пріоритетів, визначених іншими документами – Державною стратегією регіонального розвитку та відповідними регіональними стратегіями. Таким чином, впроваджується система стратегічного планування на трьох рівнях: територіальних громад, регіонів та держави. Аналогічно, на всіх рівнях влади розробляються плани відновлення, які в кінцевому етапі затверджуються Кабінетом Міністрів як загальний План відновлення та розвитку регіонів

З іншої сторони, відновлення та розвитку регіонів передбачає виокремлення чотирьох типів територій за функціональними показниками:

- Території відновлення – території, де велися бойові дії або ці території були тимчасово окуповані; зазнали серйозних руйнувань житлового фонду та інфраструктури; значна частина населення залишила ці громади; розвиток значно ускладнений (близько 20% території України).

- Полюси економічного зростання – території, що мають значно кращі показники (географічні, соціально-економічні, демографічні) порівняно з територіями відновлення; їхній розвиток може сприяти розвитку інших регіонів; ці території мають стати флагманами регіонального розвитку.

- Території з особливими умовами для розвитку – території, що характеризуються низьким рівнем соціально-економічного розвитку або мають певні обмеження у використанні свого потенціалу.

- Території сталого розвитку – територіальні громади з потужним соціально-економічним потенціалом, які мають можливості для збалансованого та сталого розвитку [24, с. 8–9].

Інший український дослідник Є. Качмарський визначає, що вплив центральної влади на регіони має бути диференційованим, залежно від конкретних умов у кожному регіоні. У регіонах, де функціонує повноцінне місцеве самоврядування, втручання держави у процеси їхнього розвитку має бути мінімальним, що дозволить місцевим органам самостійно реалізовувати свої повноваження. Водночас, для регіонів, які потребують відновлення, управління розвитком має залишатися централізованим до того моменту, поки не буде повністю відновлено роботу публічних органів влади, а також вирішено ключові фінансові, соціальні та гуманітарні питання в територіальних громадах. У ситуації воєнного часу конструктивна конкуренція між регіонами, що була властива мирному періоду, повинна відійти на задній план, поступившись місцем конструктивній співпраці та взаємодопомозі, що сприятиме ефективному відновленню та зміцненню держави [58, с. 42].

З. Варналій та Р. Білик зазначають: «... головним завданням регіональної політики держави має стати досягнення балансу між її інтересами та інтересами розвитку її регіонів. Ключовим завданням регіональної політики є розроблення напрямів та механізмів передачі частини державних повноважень на нижчий рівень управління, спираючись на демократичні цінності та виходячи з положень Конституції України». При цьому, на думку дослідника, держава залишається головним координатором інтересів усіх рівнів: «... гармонізуюча роль держави особливо має активізуватися в точках зіткнення інтересів: між людиною і

громадою, між громадами і регіональною владою, між регіональною владою і державною владою тощо» [59, с. 48].

На нашу думку, напрями подальшого удосконалення політики регіонального розвитку в умовах децентралізації, воєнного стану та повоєнної відбудови України є ключовими для забезпечення ефективного управління та відновлення територій. Вони повинні включати:

1. Посилення децентралізації та розширення повноважень місцевих органів влади:

- передача повноважень і ресурсів на рівень громад сприяє підвищенню автономії регіонів та ефективнішому реагуванню на локальні потреби, зокрема в умовах кризи та відновлення після бойових дій;

- важливим є розвиток інституційної спроможності місцевих органів для управління переданими функціями, що включає підвищення кваліфікації управлінського персоналу та розвиток стратегічного планування на місцевому рівні.

2. Відновлення критичної інфраструктури та житлового фонду:

- регіони, що зазнали руйнувань внаслідок воєнних дій, потребують комплексних планів відбудови інфраструктури, включаючи дороги, енергетичні мережі, водопостачання та житлові будинки;

- розвиток інструментів публічно-приватного партнерства для залучення інвестицій у відбудову критичної інфраструктури може допомогти відновити економічну активність і створити нові робочі місця.

3. Забезпечення фінансової стійкості місцевих бюджетів:

- зміни в податковій політиці, зокрема збільшення частки місцевих податків і зборів, можуть посилити фінансову базу громад, що є критичним у контексті зниження надходжень через економічні втрати від війни;

- важливо розробити механізми фінансової допомоги громадам, які зазнали руйнувань, з боку держави та міжнародних донорів для швидкого відновлення економіки.

4. Залучення міжнародної допомоги та інвестицій:

- участь у міжнародних програмах фінансової підтримки та грантах дозволить залучити додаткові ресурси для реалізації проектів з відновлення регіонів;

- координація з міжнародними організаціями, такими як ЄС, сприятиме адаптації європейського досвіду у відновленні постконфліктних територій та впровадженню стандартів управління.

5. Підтримка соціальної згуртованості та відновлення соціальних послуг:

- регіональна політика має враховувати необхідність підтримки внутрішньо переміщених осіб, забезпечення доступу до освіти, медицини та соціальних послуг;

- створення програм з реінтеграції та підтримки населення, що повертається до відбудованих регіонів, сприятиме стабілізації соціально-економічної ситуації.

6. Розвиток нових підходів до управління ризиками та безпекою:

- необхідно впроваджувати комплексні заходи з управління безпекою на місцевому рівні, зокрема моніторинг та оцінка ризиків для швидкого реагування на загрози;

- важливо розвивати інфраструктуру безпеки, таку як укриття та системи раннього оповіщення, що забезпечить захист населення під час військових дій.

На нашу думку, визначені напрями допоможуть підвищити стійкість регіонів до наслідків війни, покращити якість управління на місцях і забезпечити поступове економічне відновлення країни. Застосування таких підходів сприятиме стабілізації ситуації в регіонах і зміцненню їхньої інтеграції в європейський простір розвитку.

Висновки до розділу 3

Воєнний стан в Україні призвів до суттєвої трансформації пріоритетів регіонального розвитку, що виразилося у переорієнтації ресурсів на забезпечення безпеки, стабільності функціонування критичної інфраструктури та надання гуманітарної допомоги. Система управління регіонами адаптувалася до нових викликів, таких як переселення внутрішньо переміщених осіб, підтримка економічної активності в умовах зменшення інвестиційної привабливості та відновлення пошкоджених об'єктів інфраструктури. Це вимагає нових підходів до стратегічного планування, інтеграції зусиль місцевих громад і державних структур та перегляду пріоритетів фінансування.

Децентралізація, яка була розпочата до війни, виявилася важливим інструментом для підвищення стійкості регіонів в умовах воєнного стану. Передача повноважень та ресурсів на місцевий рівень сприяла мобільності у прийнятті рішень, швидкому реагуванню на виклики безпеки, а також ефективному розподілу гуманітарної допомоги. Зміцнення місцевого самоврядування забезпечило краще розуміння потреб громади та можливість залучення місцевих ресурсів для забезпечення життєдіяльності регіону в умовах кризи. Це дозволило забезпечити гнучкість та оперативність у кризових умовах

В умовах воєнного стану децентралізована система управління в Україні потребує подальшого вдосконалення для забезпечення оперативності та ефективності реагування на загрози. Важливим напрямом є підвищення спроможності органів місцевого самоврядування до самостійного прийняття рішень, що стосуються безпеки, економічної стійкості та соціальної підтримки населення. Це передбачає посилення координації між центральною та місцевою владою, оптимізацію ресурсів та залучення міжнародної допомоги для відновлення інфраструктури регіонів.

Після закінчення воєнних дій головним завданням політики регіонального розвитку стане відбудова зруйнованих територій та забезпечення умов для

економічного зростання. Важливу роль відіграватимуть механізми стимулювання інвестицій, створення робочих місць та реалізація проектів з інтеграції внутрішньо переміщених осіб. Розширення можливостей для місцевих громад через фінансову децентралізацію та надання додаткових повноважень у сфері управління ресурсами сприятиме відновленню регіональної економіки та підвищенню якості життя населення.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз теоретичних підходів до формування політики регіонального розвитку в умовах децентралізації свідчить про необхідність синтезу традиційних та сучасних методологічних підходів, що враховують специфіку соціально-економічного, політичного та інституційного середовища України. Децентралізація виступає як ключовий фактор, що забезпечує інтеграцію регіональних ініціатив у загальнодержавний розвиток, стимулює залучення місцевих громад до прийняття управлінських рішень та оптимізує використання місцевих ресурсів.

Дослідження методологічних засад процесу формування політики регіонального розвитку показало, що ефективна реалізація децентралізаційних процесів залежить від інституційної спроможності органів місцевого самоврядування та їх здатності адаптувати європейські стандарти управління. Важливою складовою цього процесу є впровадження системного підходу до розробки стратегій розвитку регіонів, що передбачає аналіз потреб територіальних громад, оцінку потенціалу регіонів та розробку механізмів співпраці між центральними і місцевими органами влади.

2. Реформа децентралізації влади в Україні є ключовим елементом трансформації системи публічного управління, яка спрямована на посилення ролі місцевого самоврядування та підвищення ефективності використання місцевих ресурсів. Вона закладає нові вихідні засади для формування політики регіонального розвитку, яка орієнтована на підвищення спроможності громад, розвиток інфраструктури та соціально-економічну стабільність регіонів. Впровадження децентралізації створює передумови для гармонійного розвитку територій, стимулюючи залучення громадян до управлінських процесів, зміцнюючи довіру до влади та забезпечуючи більш ефективну реалізацію місцевих ініціатив.

3. Трансформація інституційного забезпечення політики регіонального розвитку в Україні стала відповіддю на виклики, що виникли в умовах децентралізації та воєнного стану. Основним завданням стало забезпечення гнучкості та адаптивності органів місцевого самоврядування до нових умов. Зміни торкнулися вдосконалення нормативно-правової бази, створення нових структур управління та координації, що дозволило підвищити ефективність управлінських процесів та зміцнити потенціал територіальних громад.

Результати дослідження підтверджують, що трансформація інституційного забезпечення політики регіонального розвитку є ключовим фактором у забезпеченні стабільності та відновлення України в умовах війни та децентралізації. Переорієнтація інституційних механізмів на посилення автономії та відповідальності місцевих громад, а також створення ефективної системи координації з державними органами дозволяє адаптувати регіональну політику до потреб конкретних територій та сприяє відновленню їхнього соціально-економічного потенціалу. Успішна реалізація трансформаційних змін потребує подальшого вдосконалення нормативно-правової бази та залучення міжнародної допомоги, що дозволить забезпечити стабільний розвиток регіонів України у довгостроковій перспективі.

4. Регіональний розвиток України в умовах воєнного стану зазнав суттєвих змін, зумовлених необхідністю адаптації до надзвичайних умов та нових викликів безпеки. Попри значні втрати інфраструктури та економічні труднощі, регіони продемонстрували високу здатність до адаптації завдяки децентралізації та ефективному співробітництву з центральними органами влади. Важливими чинниками стійкості стали швидке переналаштування управлінських підходів, мобілізація ресурсів на місцевому рівні та інтеграція зусиль громад у процес відновлення. Однак для забезпечення сталого відновлення і розвитку регіонів після завершення воєнного стану необхідно розробити комплексні стратегічні програми з урахуванням нових викликів, що виникли внаслідок війни, з

особливим акцентом на відбудові, модернізації інфраструктури та стимулюванні інвестицій.

5. Регіональний розвиток є ключовим чинником сталого соціально-економічного розвитку держави. Для України розвиток регіонів набуває особливого значення в умовах руйнування її економічного потенціалу внаслідок російської агресії. Подолання кризових явищ у регіонах через механізми децентралізації та подальший розвиток місцевого самоврядування є запорукою швидкого повоєнного відновлення України та розширення демократичних практик управління. Український досвід свідчить, що впровадження децентралізаційних механізмів під час війни має позитивні результати: розширення повноважень місцевих органів влади дозволяє їм оперативніше приймати рішення, що сприяє швидкій реакції на виклики та загрози, а також пошуку оптимальних шляхів подолання кризових явищ і визначенню перспектив місцевого та регіонального розвитку.

Децентралізація забезпечує впровадження більш гнучких підходів до управління, що оптимізує роботу з донорами у реалізації програм відновлення, а також покращує комунікацію з громадськістю у процесі формування стратегій розвитку. Важливим чинником успішної децентралізації є активне залучення громадськості до процесів формування та ухвалення рішень на муніципальному і регіональному рівнях. Це дозволить прискорити процеси повоєнного відновлення регіонів України, підвищуючи їхню стійкість та сприяючи зміцненню економіки та соціальної сфери.

В умовах децентралізації та воєнного стану удосконалення політики регіонального розвитку України має базуватися на поєднанні кризових заходів реагування та стратегічного планування відновлення. Децентралізація сприяє підвищенню автономії місцевих громад та їх здатності ефективно реагувати на виклики війни, однак потребує гнучких механізмів координації між центральною та місцевою владою. Водночас, повоєнне відновлення вимагає комплексного

підходу до розвитку регіонів, зокрема стимулювання економічної активності, відбудови інфраструктури та інтеграції внутрішньо переміщених осіб. Реалізація цих напрямів є ключем до забезпечення стабільності, стійкості та сталого розвитку регіонів, що є основою для відновлення та зміцнення національної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Диганова А. Теоретико-методологічні аспекти визначення сутності поняття «регіональна політика». *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2018. № 2, Том 29 (68). С. 6–13.
2. Брикова І. Концепція міжнародної конкурентоспроможності національного регіону та її практичний вимір. *Міжнародна економічна політика: наук. журнал*. Київ: КНЕУ. 2006. № 6. С. 29–54.
3. Рябінін С. Транскордонне співробітництво в системі процесів регіональної інтеграції України (політологічний аналіз). Маріуполь, 2011. 157 с.
4. Малиновський В. Концептуалізація поняття «регіон». *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2012. № 4. С. 163–170.
5. Максименко С. Перспективи регіональної політики України в контексті європейського досвіду. *Незалежний культурологічний часопис*. 2002. № 23. С. 11–14.
6. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: монографія / за заг. ред. З. С. Варналія. Київ: НІСД, 2007. 768 с.
7. Мельник С. Управління регіональною економікою: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2000. 124 с., с. 46; Регіональна політика та управління у країнах Європи: матеріали до навчального курсу. / упоряд. М. О. Лендбел, В. Ю. Керецман. Ужгород, 2001. 248 с.
8. Долішній М. Організаційне та наукове забезпечення реалізації регіональної політики в Україні. *Вісник АЕН України*. 2004. № 2. С. 3–7.
9. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 р. № 156-VIII: станом на 01 січня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> (дата звернення: 01.10.2024).
10. Уманців Ю., Міняйло О., Косик В. Механізм економічної політики. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2010. 436 с.

11. Завадських Г. Регіональна економіка: навч. посібн. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2015, 556 с.
12. Джигора О. Напрями реалізації регіональної політики в контексті забезпечення економічної безпеки. *Проблеми економіки*. 2021. № 3. С. 73–81.
13. Лелеченко А. Регіональна політика як науково-прикладний феномен. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 13–14. С. 92–96.
14. Бабінова О. Державна регіональна політика і регіональний розвиток: сучасні реалії України та європейський досвід: монографія. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ: Фенікс, 2011. 269 с.
15. Павло В. Політика регіонального розвитку в умовах ринкової трансформації: теоретико-методологічні аспекти та механізми реалізації: монографія. Луцьк: Надстир'я, 2000, 577 с.
16. Чайкіна А., Кудінов О. Теоретичні засади формування регіональної політики при реалізації стратегії сталого розвитку. *Держава та регіони*. Серія: Економіка та підприємництво. 2024. № 2 (132). С. 45–49.
17. Максименко С., Кіш С., Ленджел М., Студенніков І. Регіональна політика в країнах Європи: уроки для України / за ред. С. Максименка. Київ: Логос, 2000. 171 с.
18. Дорош У. Децентралізація державного управління як засіб регіонального розвитку: дис. ... д-ра філософії: 281 публічне управління та адміністрування / Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2023. 249 с.
19. Байрак С. Європейські стандарти взаємодії органів місцевого самоврядування та громадськості. *Політологічні читання імені професора Богдана Яроша*: зб. наук. пр. / за заг. ред. В. І. Бортнікова, Я. Б. Яроша. Луцьк: Вежа-Друк, 2022. С. 9–14.
20. Матвієнко, А. Політико-правові засади децентралізації влади в контексті адміністративної реформи в Україні: автореф. дис. канд. політ. наук: спец.

23.00.02 / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Київ, 23 с.

20 a. Myerson R. Constitutional structures for a strong democracy: considerations on the government of Pakistan. *World Development*. 2014, № 53. P. 46–54. URL: <http://surl.li/uxuvto> (дата звернення: 24.10.2024).

21. Байрак С. Еволюція європейських механізмів взаємодії органів місцевого самоврядування та громадськості. *Світоглядна освіта молоді: філософський та психолого-педагогічний аспекти*. Вежа-Друк, 2022. С. 6–9.

22. Wade R. How infrastructure agencies motivate staff: canal irrigation in India and the Republic of Korea / In A. Mody (Ed.). *Infrastructure Strategies in East Asia: The Untold Story*. The World Bank. 1997. P. 109–127). URL: <http://surl.li/ildacs> (дата звернення: 24.10.2024).

23. Bardhan P., Mookherjee D. Capture and governance at local and national levels. *The American Economic Review*, 2000. № 90 (2), P. 135–139. URL: <http://surl.li/bdeqfo> (дата звернення: 24.10.2024).

24. Кулініч О, Попов О. Вплив децентралізації влади на регіональний розвиток України в умовах воєнного стану. *Філософія та управління*. 2024. № 1. С. 1–10.

25. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження КМ України від 01.04.2014. № 333-р. URL: <http://surl.li/mdlte> (дата звернення: 10.09.2024).

26. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17.06.2014 № 1508-VII. URL: <http://surl.li/dywgk> (дата звернення: 10.10.2024).

27. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII. URL: <http://surl.li/wgidnu> (дата звернення: 10.10.2024).

28. Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад: Закону України від 16.04.2020 № 562-IX. URL: <http://surl.li/rejavs> (дата звернення: 24.10.2024).

29. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого

самоврядування: URL: <http://surl.li/goaaqn> (дата звернення 27.10.2024).

30. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо статусу старости села, селища: Закон України від 09.02.2017 р. № 1848-VIII. URL: <http://surl.li/mdnai> (дата звернення: 15.10.2024).

31. Реформа децентралізації: URL: <http://surl.li/exsqqs> (дата звернення 27.10.2024).

32. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо особливостей формування та виконання бюджетів ОТГ: Закон України від 26.11.2015 р. № 837-VII. URL: <http://surl.li/mdmхр> (дата звернення: 11.09.2023).

33. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування з управління земельними ресурсами та посилення державного контролю за використанням і охороною земель: законопроект Постанови Верховної Ради України від 31.03.2016. № 4355. URL: <http://surl.li/mdlsd> (дата звернення: 19.09.2024).

34. Регіональне управління: навч. посіб. / М. М. Іжа, Л. Л. Приходченко, С. Є. Саханенко та ін.; за заг. ред. Л. Л. Приходченко. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2020. 652 с.

35. Регіональне управління: навч. посіб. / М. М. Іжа, Л. Л. Приходченко, С. Є. Саханенко та ін.; за заг. ред. Л. Л. Приходченко. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2020. 652 с.

36. Механізми реалізації регіональної структурної політики: монографія / Мельник А. Ф. та ін.; за заг. наук. ред. проф. А. Ф. Мельник. Тернопіль: ТНЕУ, 2015. 333 с.

37. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 р.: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695 URL: <http://surl.li/aelmb> (дата звернення: 20.10.2024).

38. Про затвердження Положення про Конгрес місцевих та регіональних влад при Президенті України: Указ Президента України від 4 березня 2021 року

№ 89/2021. URL: <http://surl.li/vchjbp> (дата звернення: 21.10.2024).

39. Качмарський Є. Трансформація інституційного забезпечення регіональної політики в Україні. *Держава і право*. 2023. Випуск 93. С. 202–215.

40. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій: Закон України від 9 липня 2022 року № 2389-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text> (дата звернення: 21.10.2024).

41. Про міжнародне територіальне співробітництво громад: Закон України від 24.04.2024 р. № 3668-IX. URL: <https://salo.li/2850e17> (дата звернення: 21.10.2024).

42. Гаращук І. Регіональна політика України в умовах війни і повоєнної відбудови. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 8 (36). С. 505–515.

43. Уряд України затвердив зміни до Державної стратегії регіонального розвитку. URL: <https://decentralization.ua/news/18470> (дата звернення: 20.10.2024).

44. Про схвалення плану дій з впровадження в Україні Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд»»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 05 квітня 2012 р. № 220. URL: www.kmu.gov.ua. (дата звернення 03.10.2024).

45. Про перейменування Міністерства культури та інформаційної політики України і Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України: постанова КМУ від 06.09.2024 р. №1028. URL: <http://surl.li/xjzlzmd> (дата звернення: 21.10.2024).

46. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 16.10.2024).

47. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану: Закон України від 12.05.2022 р. № 2259-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-20#Text> (дата звернення: 22.10.2024).

48. Місцеве самоврядування як чинник стійкості тилу: аналіт. доп. / [В. Г. Потапенко, В. О. Баранник, Н. В. Бахур та ін.]; за ред. В. Г. Потапенка. Київ: НІСД, 2023. 54 с.

49. Про основи національного спротиву: Закон України від 16 липня 2021 р. N 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#n325> (дата звернення: 23.10.2024).

50. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/> (дата звернення: 23.10.2024).

51. Миколюк А. Робота органів місцевого самоврядування під час воєнного стану. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022 № 2, С. 67–73.

52. Загальна сума збитків, завдана інфраструктурі України, зросла до майже \$155 млрд – оцінка KSE Institute станом на січень 2024 року. URL: <http://surl.li/zgbcqx> (дата звернення: 26.10.2024).

53. Втрати від війни – майже \$500 мільярдів: Шмигаль назвав найбільш постраждалі сектори економіки. Укрінформ. URL: <http://surl.li/kvogdk> (дата звернення: 26.10.2024).

54. Європейська регіональна політика: натхнення для країн, що не входять до ЄС? Застосування принципів та обмін досвідом, 2009. URL: <http://surl.li/sfnwea> (дата звернення 30.11.2023).

55. Europe 2020 – EU-wide headline targets for Economic Growth – European Commission, 2020. URL: <http://surl.li/vjbgzh> (дата звернення 30.11.2023).

56. Регіональна політика та вимоги ЄС: що потрібно зробити Україні, 2023. URL: <http://surl.li/dmlyhc> (дата звернення 28.10.2024).

57. Кравець А., Астахов І. Регіональна політика України: проблеми та перспективи. *Політичне життя*. 2023. № 4. С. 44–51.

58. Качмарський Є. Регіональна політика в умовах військового стану. *Політичне життя*. 2023. № 4. С. 37–43.

59. Варналій З., Білик Р. Економічна безпека та конкурентоспроможність регіонів України: монографія. Чернівці: Технодрук, 2018. 456 с.